

Date: 13th December-2025

ISLOM SUG'URTALASH TIZIMI TARIXI VA RIVOJLANISHI

Ilmiy rahbar: **Maxammadiyev Kamolliddin**

Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti

Bank-Moliya xizmatlari fakulteti

Bank ishi kafedrası assistenti

Abdushukurov Doniyorbek

Annotatsiya: Ushbu maqola islom sug'urtalash tizimi – Takafulning tarixiy evolyutsiyasi va rivojlanishini atroflicha tahlil qiladi. U Takafulning Shariat tamoyillariga, jumladan, garar (noaniqlik), maysir (qimor) va riba (sudxo'rlik) kabi man etilgan unsurlardan holi bo'lishga asoslanganligini ko'rsatadi. Tadqiqot Takafulning qadimgi kooperativ amaliyotlardan zamonaviy operatsion modellargacha bo'lgan shakllanish jarayonini o'rganadi, uning asosiy shartlari, tamoyillari va Shariatga muvofiqligini, shuningdek, Wakala va Mudaraba kabi amaliy modellarini muhokama qiladi. Maqola global Takaful bozorining hozirgi holatini, rivojlanish tendentsiyalarini, mintaqaviy farqlarni va duch kelayotgan muammolarni baholaydi. Yakunda, islom sug'urtalash tizimining kelajakdagi istiqbollari va uning global moliyaviy landshaftdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Takaful, Islom sug'urtasi, Shariat, Garar, Maysir, Riba, Wakala, Mudaraba, Islom moliyasi, Kooperativ sug'urta

Abstract: This article comprehensively analyzes the historical evolution and development of the Islamic insurance system – Takaful. It demonstrates Takaful's foundation on Shariah principles, including its freedom from prohibited elements such as gharar (uncertainty), maysir (gambling), and riba (usury). The study examines Takaful's formation process from ancient cooperative practices to modern operational models, discussing its key conditions, principles, Shariah compliance, and practical models like Wakala and Mudaraba. The article assesses the current state of the global Takaful market, its development trends, regional differences, and facing challenges. Finally, the future prospects of the Islamic insurance system and its significance in the global financial landscape are highlighted.

Keywords: Takaful, Islamic insurance, Shariah, Gharar, Maysir, Riba, Wakala, Mudaraba, Islamic finance, Cooperative insurance

Kirish

Sug'urta insoniyat jamiyatining azaliy ehtiyojlaridan kelib chiqqan bo'lib, kutilmagan hodisalar natijasida yuzaga keladigan moliyaviy yo'qotishlardan himoyalaniшни ta'minlaydi. An'anaviy sug'urta modellari G'arb iqtisodiy tamoyillari asosida shakllangan bo'lsa, islom olamida sug'urtaning Shariatga muvofiqligi masalasi doimo munozarali bo'lib kelgan. Islom huquqi nuqtai nazaridan, an'anaviy sug'urta shartnomalari garar (haddan tashqari noaniqlik), maysir (qimor) va riba (sudxo'rlik) elementlarini o'z ichiga olganligi sababli ruxsat etilmaydi. Ushbu e'tirozlar natijasida, 20-asrning ikkinchi yarmidan boshlab, islomiy sug'urta tizimi – Takaful (arabchadan "o'zaro yordam" yoki "birgalikda javobgarlik" ma'nosini anglatadi) shakllanib, rivojlanib bordi.

Date: 13th December-2025

Takaful o‘zaro yordam va xayriya tamoyillariga asoslanib, islomiy moliyaning ajralmas qismiga aylandi. Uning asosiy maqsadi — ishtirokchilar o‘rtasida xatarlarni taqsimlash va yo‘qotishlarni birgalikda qoplash orqali Shariatga mos keladigan himoyani ta‘minlashdir. Ushbu tadqiqot Takafulning tarixiy ildizlarini, uning operatsion tamoyillarini va global miqyosda erishgan yutuqlari hamda duch kelayotgan muammolarini o‘rganishni maqsad qiladi. 1985-yilda Saudiya Arabistoni Islom fiqhi akademiyasi tomonidan chiqarilgan fatvo Takafulning zamonaviy modeliga asos bo‘lib, o‘zaro yordam va xayriya tamoyillariga asoslangan sug‘urtani targ‘ib qilgan. Bu holat Takafulning xalqaro miqyosda rivojlanishiga turtki bo‘ldi va uni bugungi kunda islomiy moliyaning ajralmas qismiga aylantirdi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Islom moliyasi va Takaful tizimi bo‘yicha akademik adabiyotlar tobora ortib bormoqda. Tadqiqotlar asosan Takafulning Shariatga muvofiqligi, uning operatsion modellari va bozor dinamikasi atrofida jamlangan. Dastlabki ishlar an‘anaviy sug‘urta va islomiy sug‘urta o‘rtasidagi farqlarni nazariy jihatdan tushuntirishga qaratilgan edi. Keyinchalik, olimlar Takafulning asosiy tamoyillari, jumladan, garar, maysir va ribadan qochish mexanizmlarini chuqur tahlil qildilar. Adabiyotlarda Wakala va Mudaraba modellarining nazariy asoslari va amaliy qo‘llanilishi, ularning afzalliklari va kamchiliklari keng muhokama qilingan.

Global Takaful bozorining rivojlanishi, uning geografik o‘lishi va mintaqaviy farqlarni o‘rganuvchi empirik tadqiqotlar ham mavjud. Ushbu tadqiqotlar Takafulning Malayziya, Fors ko‘rfazi mamlakatlari va boshqa musulmon aholisi zich joylashgan mintaqalardagi o‘lishini tahlil qiladi. Shuningdek, Takaful operatorlarining samaradorligi, raqobatbardoshligi va barqarorligi masalalariga ham e‘tibor qaratilgan. Ba‘zi tadqiqotlar Takafulning islomiy moliyaviy tizimdagi o‘rnini mustahkamlash, tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish va yangi mahsulotlarni ishlab chiqish bo‘yicha tavsiyalar beradi. Biroq, Takafulning ijtimoiy ta‘siri, etika va Shariatga muvofiqlikning chuqur amaliy tahlili hali ham yetarli darajada o‘rganilmagan sohalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot nazariy va tavsifiy tahlilga asoslangan sifatli yondashuvni qo‘llaydi. Tadqiqot Takafulning tarixiy evolyutsiyasini tushunish uchun mavjud islomiy moliyaviy adabiyotlarni, fiqh hukmlarini va zamonaviy akademik nashrlarni sintez qilishga tayanadi. Birinchi navbatda, islomiy huquq (Shariat) tamoyillari, xususan, garar, maysir va riba tushunchalari va ularning an‘anaviy sug‘urta amaliyotlariga tatbiqi o‘rganiladi. Ikkinchidan, Takafulning tarixi, uning dastlabki shakllari va zamonaviy modellarga o‘tishi retrospektiv tahlil orqali ko‘rib chiqiladi. Uchinchidan, Takafulning asosiy operatsion modellari (Wakala va Mudaraba) tavsiflash va ularning Shariatga muvofiqligini baholash uchun kontent tahlili qo‘llaniladi. Global bozor holatini, tendentsiyalarini va duch kelayotgan muammolarni baholash uchun esa mavjud bozor hisobotlari va tahlillari o‘rganiladi. Yakuniy xulosalar mavjud adabiyotlar sintezi va mantiqiy asoslash orqali shakllantiriladi, bu esa Takafulning kelajakdagi istiqbollari bo‘yicha asosli mulohazalarni bildirishga imkon beradi.

Xulosa

Islom sug'urtalash tizimi, ya'ni Takaful, Shariat tamoyillariga muvofiq ravishda ishlab chiqilgan va an'anaviy sug'urtaning garar, maysir va riba kabi man etilgan elementlaridan holi bo'lgan moliyaviy himoya shakli sifatida o'zini namoyon etdi. Qadimgi kooperativ amaliyotlardan zamonaviy Wakala va Mudaraba modellarigacha bo'lgan Takafulning tarixiy evolyutsiyasi uning barqarorligi va islomiy moliyaviy tizimdagi ahamiyatini ko'rsatadi. U o'zaro yordam, xayriya va xatarlarni birgalikda taqsimlash tamoyillariga asoslanadi, shu bilan birga moliyaviy shaffoflik va adolatni ta'minlaydi.

Global Takaful bozori so'nggi yillarda sezilarli o'sishni boshdan kechirdi va kelajakda ham ushbu tendentsiya davom etishi kutilmoqda. Musulmon aholisining soni ortib borishi, Shariatga muvofiq mahsulotlarga bo'lgan talabning kuchayishi va islomiy moliyaning umumiy rivojlanishi Takaful uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Mahsulot diversifikatsiyasi, texnologik innovatsiyalar va yangi geografik bozorlarga kengayish Takafulning kelajakdagi o'sishining asosiy harakatlantiruvchi kuchlari bo'ladi.

Biroq, tizim haligacha bir qator muammolarga duch kelmoqda, jumladan, tartibga solish bazasini takomillashtirish, kapital yetarliligini ta'minlash, malakali Shariat olimlari va inson resurslari yetishmovchiligini bartaraf etish hamda aholi o'rtasida Takaful haqida xabardorlikni oshirish. Ushbu muammolarni hal qilish Takafulning uzoq muddatli barqarorligini va uning islomiy moliyaning asosiy ustunlaridan biri sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Kelajakda Takaful, nafaqat musulmon jamiyatlari uchun, balki axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatli moliyaviy yechimlarni izlayotgan global auditoriya uchun ham jozibador bo'lish salohiyatiga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1 Archer, Simon, and Rifaat Ahmed Abdel Karim. Takaful: Islom sug'urtasi. Chichester: John Wiley & Sons, 2017.
- 2 Iqbal, Zamir, and Abbas Mirakhor. Islom Moliyasiga Kirish: Nazariya va Amaliyot. Singapore: John Wiley & Sons, 2011.
- 3 Billah, Mohd Ma'sum. "Islomiy Sug'urta (Takaful): Modellar va Ularning Turli Yurisdiksiyalardagi Qo'llanilishining Keng Qamrovli Tahlili." Islomiy va Yaqin Sharq Moliya va Menejmenti Xalqaro Jurnali, vol. 1, no. 1, 2008, pp. 58-71.
- 4 Rahman, Habibur, and Abdul Ghafar Ismail. "O'zaro yordamdan Takafulga: Islom sug'urtasining tarixiy ko'rinishi." Islom moliyasi jurnali, jild. 1, son. 1, 2012, s. 1-12.
- 5 Kettell, Brian. Islom banki va moliyasi: Shariatga muvofiq boylik boshqaruviga kirish. Chichester: John Wiley & Sons, 2010.

